

Artistiek zijn is geen kunst

KANTTEKENINGEN BIJ HET LOPENDE DEBAT OVER SOCIAAL-ARTISTIEKE PRAKTIJKEN

I

Ook dit blad ontsnapt niet aan de discussie rond de nieuwe beleids categorie ‘sociaal-artistiek werk’ en, algemener, de relatie tussen kunst, engagement en sociale uitsluiting. In de vorige *Etcetera* (nr. 79) laaide het debat bepaald fel op. De ingenomen posities waren nogal voorspelbaar. Lieven De Cauter benadrukt in zijn bijdrage de mediale en vormelijke autonomie van de kunst, terwijl Lorent Wanson en Isabelle Finet resoluut opkomen voor de mogelijkheid van een sociaal geëngageerde artistieke praktijk. Wanson doet dat vanuit zijn eigen ervaringen als theatermaker en gaat op aangeven van interviewster Clara van den Broek ook echt op De Cauters argumenten in. Finet houdt het veel algemener, maar lukt het niet om een enigszins steekhoudend betoog te ontvouwen (ik kom daar nog op terug). Eric Corijn zet in de schriftelijke neerslag van zijn Thersites-lezing daarentegen een wat bredere bril op en weet zo de onder-tussen bekende stellingenoorlog goeddeels te negeren. Dat is verstandig, want in polemieken plegen de deelnemers nogal eens blindelings koers te varen op onbevraagde premissen en definities. ‘Positie innemen’ – zich engageren – is een groot goed, maar het belichten van blinde vlekken is dat niet minder.

Ik gebruikte zo-even niet zonder bijgedachten de uitdrukking ‘stellingenoorlog’. Van Antonio Gramsci stamt namelijk de stelling dat cultuurpolitiek (in de brede zin van het woord) in wezen een stellingenoorlog is, overigens een opvatting die in een ietwat andere versie ook het oeuvre van Pierre Bourdieu schraagt. Inzet van de strijd is volgens Gramsci het dominant maken van een welbepaalde politieke visie, van een maatschappijbeeld dat de belangen van deze of gene klasse dient. Cultuurpolitiek draait daarom rond het veroveren of behouden van ‘de

culturele hegemonie’. Deze gedachte doet thans nogal belegen aan, vooral door de expliciete band met het conflict tussen dominante en gedomineerde klassen. Maar de culturele strijd gaat gewoon door, hij privilegieert vandaag de dag alleen andere scheidslijnen: mannen versus vrouwen, autochtonen versus allochtonen. Dat zegt veel, heel veel over de wijze waarop spraakmakende groepen de maatschappij *verbeelden*, of neutraler, hoe ze onze samenleving voorstellen of representeren, beschrijven en observeren. De progressieve of politiek correcte beeldvorming is met name erg fenomenologisch en lijdt, Hegeliaans gesproken, aan ‘slechte onmiddellijkheid’. Direct waarneembare lichamelijke verschillen in geslacht of fysiek voorkomen worden cultureel belangrijker geacht dan bijvoorbeeld de heel wat minder zichtbare verschillen in scholing of onderwijskapitaal. Nochtans leert recent empirisch onderzoek dat precies de onderwijsfactor hoe langer hoe meer doorslaggevend is geworden voor de individuele levenskansen, en dus ook voor iemands culturele smaak of levensstijl. Dat geldt voor mannen én vrouwen, autochtonen én allochtonen (die vaak al vroeg in de buitenbanen van het onderwijs terecht komen).

Het thans toonaangevende progressieve maatschappijbeeld kleurt ook af op het debat over sociaal-artistieke praktijken. Dat cirkelt rond de (on)mogelijkheid van kunstuitingen die aansluiten bij de leefwereld van maatschappelijke randgroepen. Naast allochtonen zijn vooral kansarmen de geviseerde doelgroep. Ook de bewoners van de zgn. vierde wereld hebben ‘recht op cultuur’, zo heet het sinds de publicatie in 1994 van het *Algemeen Verslag over de Armoede* van de Koning Boudewijntichting. Niemand die dit grondrecht zal betwisten, al wordt het zo onderhand toch wel héél selectief

ingevuld: cultuurproductie en -beleving zijn toch bepaald breder dan alleen de sfeer van de gepatenteerde kunsten? Opvallend is weerom ook de hoge mate van concreetheid: sociaal-artistieke projecten richten zich voornamelijk tot *zichtbaar* achtergestelde groepen. Daarmee wordt voorbijgegaan aan de vaststelling dat nogal wat maatschappelijk wél geïntegreerde categorieën, zoals laaggeschoolden met een vast inkomen en stabiel levenspatroon, evenmin veel participeren in de legitieme of geconsacreerde cultuur, noch daarbinnen gevierde personages zijn. Hebben zij dan soms geen ‘recht op cultuur’? Moeten er voor hen geen specifieke cultuurinitiatieven worden opgezet omdat ze ‘een normaal leven’ leiden, sociaal en economisch geïntegreerd zijn (ook al stemmen ze misschien voor het Vlaams Blok)?

Het debat over sociaal-artistieke praktijken dreigt dus gedurig af te glijden naar een versimpelde, al te concrete versie van de bestaande sociale en culturele ongelijkheid. Hier de cultuurrijken, de hoger opgeleide en goedverdienende ‘ascetische elite’ die minister Anciaux in zijn geruchtmakende Vooruit-speech (september 2000) tot de orde riep; daar de cultuurarmen, die ook in een meer algemene zin kansarm zijn. Zo eenvoudig ligt het niet. Uiteraard dient een beleid selectief te zijn en kan het moeilijk een breed uitwaaiend cultuuroffensief ontketenen (daarvoor ontbreken gewoonweg de middelen). Maar het zou goed zijn mochten de pleitbezorgers van sociaal-artistieke projecten wat meer oog hebben voor de feitelijke reikwijdte én determinanten van de niet-deelname aan de legitieme cultuur.

II

Anders dan bijvoorbeeld in Nederland beperkt het Vlaams cultuurbeleid zich niet tot de domeinen kunst & media. Op de Vlaamse cul-